

# Het Reeënvraagstuk

[156]

## HOOFDSTUK I: INLEIDING

### 1. Probleemstelling

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog heeft het verschijnsel van de uitbreiding van de grofwildstand in Nederland de aandacht van een groeiend aantal personen getrokken. Naast vreugde hierover in vele kringen, met name bij diegenen die de levende natuur een warm hart toedragen, is echter ook bezorgdheid over de toenemende schade ontstaan, vooral in de land-, tuin- en bosbouwwereld. Waar bovendien de verschillende vormen van bodemcultuur de jongste decennien voortdurend worden geïntensiveerd, wordt men zich de bezwaren, verbonden aan het voorkomen van een bepaalde wildstand, steeds scherper bewust.

Hierdoor dreigde rondom verschillende wildsoorten een gespannen en emotioneel geladen atmosfeer te ontstaan. Om deze redenen achtten de besturen van de Nederlandse Bosbouw Vereniging en de Nederlandse Vereniging van Boseigenaren het gewenst om door het maken van een objectieve studie van deze materie een verheldering van het toezicht te bevorderen en de discussie van het emotionele in het rationele vlak te brengen.

Tot dit doel hebben zij op 26 februari 1959 een „Commissie tot Bestudering van het Wildvraagstuk” in het leven geroepen, waarin onder neutraal voorzitterschap vertegenwoordigers van de landbouw, de bosbouw en de jacht zitting namen. Deze commissie is als volgt samengesteld.

mr H. L. s' Jacob	—	Voorzitter
P. M. Tutein Nolthenius	}	Vert. Bosbouw
dr J. F. van Oosten Slingeland		
ir A. A. C. van Leeuwen		
mr J. O. Thate	—	Vert. Jacht
H. P. Prangmsma	}	Vert. Landbouw
E. Hoogendam		
C. Bijsterveld		
ir J. J. Westra	—	Secretaris

Hoewel de oorspronkelijke opzet was het probleem van het grofwild in het algemeen te bestuderen, heeft de commissie, na overleg met de „Commissie voor de Hertenreservaten”, die op verzoek van de toenmalige Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening a.i. aan het edelhertenvraagstuk op de Veluwe werkte, besloten zijn arbeidsterrein te beperken tot het reewild.

### 2. Ontwikkeling van de reeënstand

Het is opmerkelijk dat de toeneming van de reeënstand allerminst tot Nederland is beperkt. In vrijwel alle West- en Middeneuropese landen, zoals West- en Oost-Duitsland, Zwitserland, België en Frankrijk wordt

hetzelfde gesignaleerd. Het heeft er alle schijn van dat het ree<sup>1)</sup> zich in het moderne cultuurlandschap uitstekend thuisvoelt, terwijl factoren die zijn uitbreiding vroeger remden, in betekenis zijn afgenomen. Gezien het internationale karakter van de uitbreiding moeten hierbij factoren een rol spelen, die in grote delen van Europa overeenstemmen. Welke in aanmerking komen, zal later worden besproken.

Het is moeilijk, zo niet onmogelijk, cijfers te geven over de ontwikkeling van de reeënstand in de verschillende landen. Dergelijke inventarisaties zijn dan ook zeer bezwaarlijk op grote schaal uit te voeren. Min of meer betrouwbare schattingen kan men maken uit de cijfers van het afschot. Weliswaar moet hierbij in aanmerking worden genomen dat een nauw verband van stand en afschot niet valt aan te nemen, daar men niet altijd eenzelfde percentage van de stand zal schieten, maar over langere tijdsruimten en in het bijzonder bij grote verschillen zal men uit de ontwikkeling van het afschot wel enige conclusies ten aanzien van de stand kunnen trekken.

Zo geeft Burckhart (1957) voor Zwitserland een reeënafschot op van: in 1910: ruim 2000 stuks en in 1955: ruim 20.000 stuks (deze en volgende cijfers afgerond).

Evenzo geeft Gruschwitz (1958) voor een bepaald jachtgebied in Zuid-Duitsland (Hohenzollern) als afschot op: in 1730: bijna 50 stuks en in 1954: bijna 500 stuks.

Dezelfde auteur geeft voor het gehele gebied van de staat Beieren de volgende afschotcijfers: in 1865: 20.000 stuks, in 1908: 55.000 stuks, in 1938: 140.000 stuks en in 1955: 100.000 stuks.

Deze cijfers geven een aanwijzing, dat gedurende de laatste eeuw, maar vooral sinds het begin van de 20e eeuw, het aantal reeën in Midden-Europa sterk is toegenomen. Of dit in Nederland in dezelfde mate het geval is, is een open vraag. Volgens Thate (1955) dateert de toeneming eerst uit de twintiger jaren van deze eeuw. Het valt aan te nemen dat de stand tot in de laatste jaren is gestegen. Volgens gegevens van de vereniging „Het Reewild” is in 1958 een top bereikt en is de stand sindsdien iets teruggelopen.

In de vergaderingen van de commissie schatten Thate en Eygenraam de totale stand in Nederland op ongeveer 15.000 stuks. Deze dieren zijn in het algemeen beperkt tot het hogere gedeelte van ons land. Het areaal omvat van de provincie Groningen: Westerwolde en het Westerkwartier; van Friesland: het gebied van de Wouden en Gaasterland; vrijwel geheel Drente, Overijssel, de Noordoostpolder; Gelderland; Utrecht ten oosten van de Kromme Rijn en de Vecht; van Noordbrabant het zandgedeelte en Limburg. Vergeleken met de kaart die Thate (1955) in zijn boek geeft, is de westgrens iets verder opgeschoven en is de bezetting in Noordbrabant en Limburg dichter geworden.

### 3. Enquête

Ten einde een indruk te verkrijgen van de toestand zoals die zich in Nederland gedurende de laatste jaren heeft ontwikkeld, heeft de commissie een beperkte enquête gehouden onder de eigenaren of beheerders van een aantal landgoederen of boscomplexen, verspreid over het gebied

<sup>1)</sup> De jagers spreken van het ree en het haas. Red.

waarin reewild voorkomt. Bij de keuze van de terreinen werd gezocht naar complexen van zodanige grootte, dat het reewild ter plaatse in hoofdzaak als standwild voorkomt en het beheersobject één of meer jachtvelden volledig omvat.

De oppervlakten variëren van 180 tot rond 5000 ha, met een gemiddelde van ongeveer 1000 ha. Tevens is er naar gestreefd terreinen te kiezen die min of meer karakteristiek zijn voor het begroeiingstype van de betrokken streek. Als bezwaar kan worden gevoeld dat hierdoor het onderzoek beperkt is tot enkele grote bezittingen en dat de toestand in gebieden met meer versnipperd grondbezit in het duister blijft. In deze laatste gebieden zou het aantal te enquêteren grondgebruikers echter onpraktisch hoog worden. Door de beperkte omvang van de enquête kunnen de verkregen gegevens slechts als oriëntering worden gebruikt. Niettemin geven zij een zeker inzicht in de mate waarin beschouwingen, ontleend aan de literatuur, van toepassing zijn op de Nederlandse omstandigheden. Een woord van dank aan allen, die door het beantwoorden van de vragenlijst hun medewerking hebben verleend, is hier op zijn plaats.

Bij de enquête zijn inlichtingen gevraagd over de aard van het jachtregiem (eigen hand of verhuurd), grootte en begroeiingstype van de velden, de reeënstand in 1959 en de aantalsontwikkeling van de laatste jaren, het afschot gedurende de laatste jaren, de verliezen door ziekte en ongelukken, de schade en de afweermaatregelen. Uit de aard der zaak was het niet voor alle geënquêteerden mogelijk alle vragen nauwkeurig of volledig te beantwoorden, zodat hier en daar lacunes optreden. In enkele gevallen kon de beheerder van een complex geen inlichtingen verstrekken over het afschot, aangezien hij daarover in het geheel niet werd ingelicht.

Aan de hand van de cijfers zijn de populatiedichtheden per 100 ha in de verschillende complexen berekend, zowel betrokken op het gehele gebied als op de dekking. Streeksgewijze gegroepeerd zien deze er als volgt uit:

a. Dichtheid in stuks per 100 ha areaal:

Drente	: 8,6; 5,2; 15,0; 5,7; 8,3.
Overijssel	: 5,0; 5,5.
Gelderland	: 8,6; 8,3; 4,2; 0,9.
Utrecht	: 4,2; 3,6; 7,3; 6,0.
Noordbrabant	: 4,6; 5,0.

Opvallend is de hoge dichtheid in de Drentse en in twee van de Gelderse objecten. De laatstgenoemde liggen aan de rand van de Veluwe en volgens één der geënquêteerden doet zich hier een merkbare immigratie vanaf het hogere deel voor. De laagst gevonden dichtheid wordt aangetroffen in het rivierkleigebied, waar het veld grotendeels uit bouw- en grasland bestaat met enige stukken boomgaard en griend. Betrokken op de beschikbare dekking is de dichtheid hier niet abnormaal laag.

b. Dichtheid per 100 ha dekking:  
Van de complexen met meer dan ongeveer 15 % open terrein is de populatiedichtheid per 100 ha dekking berekend. Onder „dekking” wordt in de jachtliteratuur verstaan, terrein waarin het reewild permanent verblijf kan houden en waarin het zo nodig al zijn levensverrichtingen kan volvoeren. Hieronder vallen bossen, die enerzijds voldoende dicht zijn om waarneming van het wild te bemoeilijken, anderzijds het wild in staat stel-

len de omgeving voldoende waar te nemen. Ook enige andere begroeiingstypen, zoals parkachtige landschappen of rietwildernissen kunnen aan deze eisen van het wild voldoen.

Meestal echter ontbraken gegevens over de oppervlakte „dekking in jachtkundige zin”. In die gevallen is de dichtheid betrokken op de bosoppervlakte, in de veronderstelling dat doorgaans bossen niet aan de eisen voldoen, wegvallen tegen andere terreinen die dat wel doen; in gevallen waarin de oppervlakte dekking als zodanig was opgegeven, is dit cijfer gebruikt. Het resultaat is (in stuks per 100 ha dekking):

Drente	:	20,0; 22,9; 18,1.
Gelderland	:	25,0; 6,0; 11,0.
Utrecht	:	9,0; 8,0; 10,0.
Noordbrabant	:	7,5.

Deze terreinen kunnen over het geheel worden beschouwd als gunstig voor het reewild, terwijl ook de bejagingsmogelijkheden gunstiger zijn dan in aaneengesloten boscomplexen. Opvallend is de zeer hoge dichtheid in de Drentse en één van de Gelderse objecten. In de overige gevallen maken de cijfers een vrij normale indruk. Zie ook hoofdstuk II, 2.

Over de ontwikkeling van de stand wordt in de meeste gevallen vermeld dat deze in de laatste jaren is gestegen. Een enkele zegsman meldt een daling in 1959, wat overeenstemt met de gegevens van de vereniging „Het Reewild”, terwijl ook een enkele bericht, dat de stand vrijwel stabiel is.

Aan de hand van de populatiecijfers zijn schattingen gemaakt van de aanwas in 1959, die vervolgens zijn vergeleken met de verliezen (afschot + valwild) in 1958 en 1959. Daar waar de gegevens over de geslachtsverhouding bekend waren, is het met deze verhouding corresponderende aanwaspercentage aangehouden (zie hoofdstuk II, 3); in de overige het geschatte landelijke gemiddelde van 30% (Thate, 1955). Het valt op dat de verliezen in 1958 in de meeste gevallen lager, vaak zelfs veel lager waren dan de geschatte aanwas. De verliezen in 1959 daarentegen liggen meestal in de orde van grootte van de aanwas, in sommige gevallen zelfs ver daar boven. Met name in enige objecten in Drente is dit het geval, waarschijnlijk met de bedoeling de stand in dat gebied te reduceren.

Het aandeel van het valwild in de verliezen is van object tot object zeer verschillend. De kleinste percentages worden opgegeven voor complexen die sterk overwegend uit bos bestaan en afgelegen liggen. Door ziekte verloren gegaan wild zal hier misschien niet altijd zijn gevonden en verkeersongelukken komen er zelden voor. Daarentegen vallen enkele objecten, die aan drukke verkeerswegen liggen, op door hun hoge valwildaandeel (50% of meer), wat dan ook in hoofdzaak aan ongelukken is te wijten.

#### 4. Reeënschade

Ten aanzien van de schade moet onderscheid worden gemaakt tussen loop-, vreet-, veeg- en schildschade. In de landbouw zijn alleen de beide eerstgenoemde categorieën van belang; in bosbouw, fruitteelt en griendbedrijf de drie laatstgenoemde.

Schade in de landbouw:

In de antwoorden op de enquête zijn ten aanzien van de landbouw-

schade weinig gegevens te vinden. Dit is naar de mening van de commissie vooral toe te schrijven aan het feit dat de geënquêteerden meestal geen directe bemoeienis met het landbouwbedrijf hebben, terwijl de schade niet bijzonder in het oog valt. De betekenis van het laveien van reewild op landbouwgronden varieert sterk naar de aard van het gewas en de ontwikkelingsfase hiervan. Voorjaarsvraat aan wintergranen, bijvoorbeeld, is weinig belangrijk, daar het gewas zich dan nog wel herstelt. Wordt echter in een meer kritieke fase van de ontwikkeling gevreten, dan kan de schade aanzienlijk zijn. Bovendien kan bij bepaalde gewassen belangrijke loopschade optreden. Zeer gevoelig hiervoor zijn bepaalde zaadgewassen, bijvoorbeeld zaadlupinen, gras voor zaadwinning, koolzaad e.d. In de zomer verblijven de reeën graag in dergelijke velden, evenals trouwens in graanakkers. Behalve het plattreden van wissels en ligplekken, is bij de genoemde zaadgewassen het springen en uitvallen van zaad door aanraking oorzaak van opbrengstverlies.

Cijfers omtrent de omvang van deze schade zijn moeilijk te geven, maar zelfs in de minder gevoelige granen komen opbrengstdervingen van 4-10% meermalen voor. Bij haver met een geraamde bruto-opbrengst van f 1000 per ha betekent dit dus nog f 40 - f 100 per ha.

#### Schade in de bosbouw:

In de antwoorden op de enquête komt de veegschade op de eerste plaats. Misschien is dit hieraan toe te schrijven, dat dit type beschadigingen veel opvallender is dan de andere. De beoordelingen variëren van licht tot zeer zwaar. De meest getroffen houtsoorten zijn: douglas, lariks, *Abies grandis* en populier. *Abies grandis* kreeg enige malen een speciale aantekening. Ook de *Tsuga* wordt vaak geveegd. In het algemeen schijnt het ree bij voorkeur nieuw gebruikte houtsoorten te veggen. Juist deze neiging geeft aan de bosbouwers naast de schade veel ergernis. Een gevolg hiervan is een beperking van de houtsoortkeuze tot die houtsoorten, die minder aan veegschade blootstaan of het gebruik maken van meer of minder kostbare afweermiddelen dan wel het uitplanten van groter, dus duurder, plantsoen.

De vreetschade valt doorgaans weinig op. Slechts enkele houtsoorten als *Tsuga*, inlandse eik en Amerikaanse eik worden opvallend beschadigd. Schilschade wordt wel genoemd, maar wordt slechts zelden door reeën veroorzaakt.

Het is niet mogelijk de schade in de bosbouw in een geldsbedrag uit te drukken, omdat het beschadigde object eerst na jaren wordt geoogst. De schade bestaat veelal hierin, dat door een belemmerde jeugdontwikkeling van het bos later kleinere hoeveelheden hout dan in normale gevallen, worden geoogst. Ook leidt de reeënschade vaak tot indirecte schaden van andere aard.

#### Schade in de tuinbouw:

Uit tuinbouwgebieden zijn weinig gegevens beschikbaar. In het algemeen komt het ree in die gebieden nog niet voor. Maar waar schade in fruitteeltgebieden wordt gemeld, leidde die tot afschot.

### 1. Inleiding

De in hoofdstuk I geschetste aantalsontwikkeling van de reeënstand doet de vraag rijzen welke oorzaken hieraan ten grondslag kunnen liggen. Dit zouden kunnen zijn een vergrote vruchtbaarheid of een gedaalde sterfte.

Er zijn geen gegevens bekend die er op wijzen dat de vruchtbaarheid van het reewild thans hoger is dan enige decennia geleden. Men neemt algemeen aan dat bij enigszins normale geslachtsverhouding praktisch elk geslachtsrijp vrouwelijk stuk wordt bevrucht en 1 tot 2 kalfjes zet en dat dit vanouds reeds het geval is. Het zijn dus de mortaliteitsfactoren waaronder men de oorzaak zal moeten zoeken.

De natuurlijke verliezen door ziekte, klimaatsinvloeden, roofwild, verwilderde huisdieren e.d. zijn uit de aard der zaak niet constant, maar variëren van jaar tot jaar. Met uitzondering van het roofwild zijn zij echter niet onderhevig aan variaties op lange termijn. De verliezen door roofwild kunnen de laatste decennia iets in betekenis zijn afgenomen door terugdringing uit de jachtvelden, maar de betekenis hiervan kan niet groot zijn, daar het volwassen reewild in Europa sinds lang vrijwel geen natuurlijke roofvijanden meer heeft, behalve verwilderde honden.

Zoals ook in de commissievergaderingen naar voren is gekomen, moet de belangrijkste oorzaak van de toeneming bij de mens worden gezocht. Daarbij wordt vooral gedacht aan vermindering van de stroperij, die vroeger buiten de goed bewaakte velden welig tierde en alles wat zich daar vertoonde uitroeide. Dit heeft vermoedelijk ook bijgedragen tot de algemene onderschatting van de aanwasmogelijkheid van de reeënstand. Door effectievere jachtwetgeving en -toezicht, gepaard aan stijging van het welvaartsspeil, is deze faktor sterk in betekenis afgenomen. Een gevolg hiervan is bovendien, dat het reewild zich nu vestigt in gebieden waar de jachthouder geen ervaring met deze soort heeft, zodat hij niet in staat is de stand in de hand te houden. Hij zal zich met een geheel andere stijl van jagen vertrouwd moeten maken dan hij tot nu toe kende.

Bij de jacht op grofwild, waaronder de reeënjacht valt, streeft men naar het bemachtigen en doden van dieren die zich door hun grootte, aard en levenswijze voordoen als individuele tegenspelers van de jager. Het bejagen van deze dieren vergt in het algemeen een hoge graad van bekwaamheid, kennis en inzicht. In verband hiermede ligt de nadruk meer op het uiteindelijk bemachtigen van een kwalitatief goed stuk dan op een zo groot mogelijk tableau. De trofee speelt een veel grotere rol dan het wildbraad. Een goed reeënjager legt zich dan ook toe op een individuele selectie van de stukken in zijn veld en poogt langs deze weg de kwaliteit van zijn stand te verhogen, in de hoop aldus het grootste jachtgenot en de mooiste trofeeën te verkrijgen.

Dit alles eist een grondige kennis van de levenswijze van het wild, van zijn eigenaardigheden, en zo mogelijk van de individuele karaktertrekken van de stukken. Zoals Thate (1955) dit beschrijft moet de jager zich, ook buiten het jachtseizoen, veelvuldig in zijn veld begeven om de grondslag te leggen waarop hij zijn afschotkeuze en zijn bejagingsplan moet baseren. In de tijd dat de jacht geopend is zal hij intensief in actie zijn, teneinde die exemplaren voor de loop te krijgen waarvan hij afschot

noodzakelijk acht. De vraag rijst echter of de beschikbare tijd voldoende zal zijn om het afschotplan uit te voeren. De liefhebber zal graag de nodige tijd hieraan besteden, maar het is twijfelachtig of alle jagers, die soms tegen hun zin met reeën te maken hebben gekregen, hiertoe in staat en geneigd zullen zijn. Ook in het buitenland (Gruschwitz, 1958) wordt dit onvermogen van de jagers als één der oorzaken van de uitbreiding van de reeënstand genoemd.

## 2. Toelaatbare wildstand.

De vraag of in een bepaalde streek de wildstand het toelaatbare overschrijdt kan alleen worden beantwoord wanneer men het eens wordt over normen hiervoor. Bij de besprekingen van de commissie is dit enige malen aan de orde gekomen. Ook is via de enquête getracht enig inzicht in deze zaak te krijgen.

Het ligt voor de hand om de hoogte van de wildstand te toetsen aan de schade die deze veroorzaakt. In de jachtwet 1954 wordt gesteld, dat de jachthouder verplicht is de wildschade te voorkomen. Eng opgevat zou dat in vele gevallen betekenen dat eigenlijk geen wild geduld kan worden. In de praktijk zal echter een zekere, niet al te opvallende schade meestal stilzwijgend worden geaccepteerd. Het is vrijwel onmogelijk criteria aan te geven voor de grootte van een dergelijke schade. Dit ligt dan ook voor de verschillende vormen van bodemcultuur verschillend. In het algemeen zal dit samenhangen met de intensiteit daar van. De waarde van de individuele plant voor de produktie, en de mate waarin de beschadiging hoeveelheid en kwaliteit van het produkt beïnvloedt, zijn hier van belang.

Men denke hierbij bijvoorbeeld aan de fruitteelt, waar een betrekkelijk klein aantal planten per ha een grote en waardevolle produktie levert en aan de griendteelt, waar beschadiging van het lot verlies van de waardevolste sortimenten veroorzaakt. In de meeste gevallen zullen zekere richtlijnen ontstaan uit de ervaringen en beslissingen van de wildschadecommissies. Als suggestie voor een mogelijke aanpak van het probleem geeft de commissie in het volgende een benaderingswijze voor de schade in de bosbouw.

Bij de bosbouw speelt het bedrijfsdoel een overwegende rol. Wanneer dit niet op houtproduktie is gericht, gelden uiteraard geheel andere normen dan wanneer dit wel het geval is. Waar echter in de meeste gevallen, ook bij primair anders gerichte doelstelling, bijvoorbeeld recreatie, toch de houtproduktie een faktor van betekenis is, dient men zich ook in die gevallen de invloed van de wildstand op de produktie helder voor ogen te stellen. De op houtproduktie gerichte bosbouw stelt in het algemeen als norm dat een verjonging zonder afrastering moet kunnen slagen. Om het begrip „slagen” te preciseren kan men aanvoeren dat het verlies aan plantsoen de ontwikkeling van de cultuur niet zoveel mag vertragen, dat deze door ernstige onkruidgroei in gevaar komt. Meer dan twee keer inboeten is in dit opzicht niet acceptabel. Ook moet zoveel materiaal opgroeien dat ten tijde van de eerste dunning (bij lariks en douglas op 10-15-jarige leeftijd, bij groveden op 15-20-jarige leeftijd) een redelijke selectie mogelijk is.

Volgens de opbrengsttabel voor de lariks van van Soest (1954) betekent dit dat bij gemiddelde groeiklasse van deze soort nog ongeveer 3500 stammen per ha aanwezig moeten zijn. Volgens de tabel voor de douglas

(van Laar en van Soest, 1957) ongeveer 4000 stammen per ha en volgens de tabel voor de goveden (Grandjean en Stoffels, 1955) rond 4000 tot 5000 stammen per ha. Accepteren we een zekere onderbezetting, dan zijn de volgende stamtallen nog aanvaardbaar: voor de lariks 3000, voor de douglas 3000, voor de groveden 3500—4500.

De dichtheid van de reeënstand, die toelaatbaar kan worden geacht, varieert uiteraard sterk naar de kwaliteit van het begroeiingstype en zal van geval tot geval empirisch moeten worden vastgesteld. Om de gedachten te bepalen geeft het Itbon aan, dat hij varieert van 3 stuks per 100 ha dekking voor zeer slechte biotopen (naaldbos op zeer arme grond) tot 15 stuks per 100 ha dekking op de beste plaatsen. Naar de mening van de commissie is dit laatste cijfer te hoog, en is 12 stuks per 100 ha dekking voor de beste biotopen een betere benadering. Onder dekking wordt hier verstaan: struiken, jong dicht bos, bos met niet te dichte struikondergroei, heide met vliegdennen enz., kortom terreinen waar het ree gedurende het hele jaar ongestoord kan verblijven en zijn levensverrichtingen kan vervullen. Men mag de dichtheid dus niet op alle bos en woeste grond betrekken.

Meer dan een globale benadering betekenen deze cijfers niet. Het onderzoek is echter nog niet zover gevorderd dat men thans al over betere richtlijnen beschikt. Het is echter zeer gewenst dat er objectieve normen worden gevonden om de draagkracht van een biotoop te taxeren.

Door het aanleggen van wildakkers zal het mogelijk zijn de voedselsituatie in een veld te verbeteren, vooral wanneer de begroeiing éénzijdig van samenstelling is. Het beste resultaat wordt bereikt wanneer gewassen, die door de landbouw op soortgelijke grond worden verbouwd, beschikbaar worden gesteld op tijdstippen, waarop het normale voedsel schaars is. Daar waar reden is om bepaalde tekorten in de voeding van het wild te verwachten, kunnen zij een heilzame werking hebben.

Hetzelfde geldt voor likstenen e.d. Bij de beoordeling van de wenselijkheid grond voor wildakkers beschikbaar te stellen moet de bosbouw de voordelen voor zijn bedrijf afwegen tegen de produktiederving van de betrokken oppervlakte. Wanneer gedeelten van boswegen of brandgangen kunnen worden gebruikt, treedt geen produktieverlies op. Staat men echter bosgrond af, dan wordt dit anders. Voor een redelijke grovedennengrond of een slechte douglasgrond bedraagt dit produktieverlies ongeveer 5 m<sup>3</sup> per jaar per ha, wat bij een (bescheiden) taxatie van de nettoprijs van het hout op f'20 per m<sup>3</sup> neerkomt op een jaarlijks verlies van f 100 per ha.

Behalve door het aanleggen van wildakkers kan de biotoop ook worden verbeterd door in het bos struiken aan te planten, die door het ree graag worden gegeten. Men zal deze liever niet in de hoofdstand willen mengen om belemmeringen van de boswerkzaamheden te vermijden, maar meestal zijn er wel randen, openingen of overhoeken aanwezig, die voor dit doel geschikt zijn. In aanmerking komen bijvoorbeeld verschillende wilgensoorten, wilde prunussoorten (geen *Prunus serotina*), lijsterbes en vuilboom; in het algemeen dus soorten die ook om andere redenen (vogelbescherming, bodemverpleging) worden aanbevolen.



### 3. Regeling van het aantal.

Wanneer men volgens de in de vorige paragraaf besproken richtlijnen een maximale wildstand heeft vastgesteld, dan rust op de jachtgerechtigde de taak de stand zo te regelen, dat dit maximum niet wordt overschreden. Hij dient dus alle aanwas die hier bovenuit gaat weg te nemen. Dit vereist in elk geval een weloverwogen afschotregeling. De grondslag hiervoor is de bepaling van de aanwas. De geboorte-aanwas moet daartoe worden verminderd met de natuurlijke verliezen. Het aanwaspercentage wordt in hoge mate bepaald door de geslachtsverhouding. In de regel worden alle geslachtsrijpe geiten, dus de stukken van 1 jaar en ouder, beslagen, zodat de aanwas in eerste instantie afhangt van het percentage vrouwelijke wild. Rekening houdend met zekere verliezen in de draagtijd, rekent Eiberle (1957) met een aantal kalfjes, dat 120 % van het aantal geiten bedraagt.

Hij stelt de verliezen in het eerste jaar op ongeveer 57 % hiervan, zodat het voorjaarsbestand is aangegroeid met 52 % van het aantal geiten. Dit betekent bij een geslachtsverhouding van: 1 : 1 : 26% van de totale stand, van 1 : 2 : 35% en van 1 : 3 : 39% van de totale stand.

Thate (1955) geeft in zijn boek voor Nederlandse omstandigheden een percentage op van rond 30 %, wat volgens de gegevens van Eiberle overeenkomt met een geslachtsverhouding tussen 1 : 1 en 1 : 2. Eygenraam deelde in de commissievergadering mede dat het percentage geiten tussen 50 en 60% moet liggen, zodat mag worden geconcludeerd dat de cijfers van Eiberle ook voor Nederlandse omstandigheden gelden.

Onder de kalveren zijn beide sexen ongeveer gelijk vertegenwoordigd, zodat bij een oorspronkelijke stand van 100 stukken, deze zich na 1 jaar als volgt heeft ontwikkeld, wanneer de overgang van kalf tot 1-jarig stuk op 1 april wordt gesteld :

#### Bij geslachtsverhouding 1 : 1:

Datum	Bok	Geit	Kalf	Totaal
31/4 totaal :	50	50	26	126
1/4 totaal :	63	63	—	126
waarvan 1-jarig :	13	13	—	26

#### Bij geslachtsverhouding 1 : 2:

31/1 totaal :	33	67	35	135
1/4 totaal :	50	85	—	135
waarvan 1-jarig :	17	18	—	35

#### Bij geslachtsverhouding 1 : 3:

31/3 totaal :	25	75	39	139
1/4 totaal :	44	95	—	139
waarvan 1-jarig :	19	20	—	39

Behalve het aanwaspercentage blijkt de geslachtsverhouding ook de leeftijdsclassenverdeling te beïnvloeden. Met name bij het meest gewaardeerde trofeeënwild, de bokken, wordt deze zeer ongunstig bij dalende verhouding. Het aandeel aan 1-jarige bokken in het totale voorjaarsbestand aan mannelijk wild is namelijk geworden: bij 1 : 1 : 21%, bij 1 : 2 : 34% en bij 1 : 3 : 43%.

Heeft men dus bij een gegeven maximale reëenstand een geslachtsver-

houding van minder dan 1 : 1, dan neemt dus niet alleen het totaal aantal beschikbare bokken af naar mate de zich verdelde van de verhouding 1 : 1 verschijdt, maar bovendien daalt de gemiddelde leeftijd hiervan. Ook neemt het af te schieten aantal dieren toe. Men moet dus een groter aantal dieren zoeken onder een gering aantal bokken, een vrij groot aantal jongere bokken en een zeer groot aantal geiten. Hieruit blijkt dat een onevenwichtige geslachtsverhouding met een overmaat van geiten de kwaliteit van het wild uit jagersoogpunt verlaagt, ook zonder dat men rekening houdt met de mogelijkheid van degeneratieverschijnselen. Verder houdt het feit, dat men een groot aantal kwalitatief onaantrekkelijke stukken moet schieten, het gevaar in dat men de stand gemakkelijk uit de hand laat lopen.

De relatief hoge aanwas van rond 30% heeft tot gevolg dat, vooral in de grotere jachtvelden, in de tijd waarin de jacht open is, namelijk ongeveer 3 maanden voor elk geslacht, aanzienlijke aantallen moeten worden geschoten. Men zal de keuze van de af te schieten stukken bij voorkeur maken op basis van de principes van selectief afschot; „Hege mit der Büchse“. Men zal echter in goed beheerde velden er voor moeten waken dat men, bij gebrek aan uitgesproken slechte stukken, beneden het noodzakelijke afschot blijft. Wil men dan nog niet te zwaar dunnen in zijn trofeeënwild, dan zal men het aantal jonge dieren moeten beperken. Bij de afschotkeuze hiervan hoeft men bovendien niet overmatig kritisch te zijn, daar eventueel bij vergissing geschoten goede exemplaren snel zullen worden vervangen. Immers een sterk uitdunnen van de jonge dieren maakt het mogelijk het overige bestand ouder te laten worden en vooral exemplaren van uitstekende aanleg langer aan de voortplanting te laten deelnemen.

Eiberle adviseert om 35—38% van de aanwas aan 1-jarige stukken weg te nemen. Ten aanzien van de geiten geldt hetzelfde. Ook hier zal men selectie willen uitoefenen, die het best kan geschieden op basis van de kwaliteit van de bijbehorende kalfjes. Wanneer men de te schieten geiten op deze wijze wil uitkiezen, dan ligt het voor de hand dat men ook over voldoende afschotvergunningen voor kalfjes moet beschikken. Het zou immers moeilijk te verantwoorden zijn de moeder van zwakke dieren te schieten, terwijl men deze zelf moet laten lopen. Meer nog dan bij de bokken moet de nadruk worden gelegd op de noodzaak het vastgestelde afschot te verwezenlijken.

#### 4. *Wettelijke bepalingen*

Blijkens artikel 2 van de Jachtwet 1954 valt het ree onder de categorie „grovild“. Als zodanig valt het onder de regels, die door deze wet worden gesteld voor de jacht op ander dan schadelijk wild. Het genot van de jacht op deze soort komt dus blijkens artikel 4 toe aan de eigenaar van de grond, dan wel aan de erfpachter, vruchtgebruiker of bekleemde meier indien de eigenaar niet bij de vestiging van het betreffende zakelijke recht zich het genot van de jacht heeft voorbehouden, dan wel aan de pachter, tenzij de tot het genot van de jacht gerechtigde verpachter zich dit bij de pachtovereenkomst heeft voorbehouden. De Staat heeft het jachtrecht op gronden, waarvan geen eigendom naar burgerlijk recht bestaat. In het algemeen zal op dergelijke gronden geen reewild voorkomen, zodat dit verder geen betekenis heeft. De gerechtigde kan het genot van

de jacht aan anderen verhuren; de jachtwet stelt voor dergelijke overeenkomsten een aantal normen vast.

De jacht mag slechts worden beoefend in velden die voldoen aan door de minister gestelde regels met betrekking tot afmetingen en vorm (art. 21). Hierbij geldt dat een veld ten minste 40 ha groot moet zijn, terwijl de vorm aan zekere eisen van afgerond zijn moet voldoen. Velden die aan deze eisen voldoen, kunnen echter gemakkelijk te klein zijn voor een goed beheer van een reeënstand. Het ree is weliswaar standwild, doch beweegt zich in een gebied met een straal van 300 m tot enkele km's, dus ter grootte van 100—2.000 ha.

Ten einde aan dit bezwaar tegemoet te komen wordt de jacht op ree-wild niet meer geopend, maar wordt het afschot gebonden aan vergunningen, af te geven door of vanwege de Minister van Landbouw. Dit geeft de mogelijkheid de aanvragen voor afschot te bezien in een groter verband en de toewijzingen aan te passen aan de situatie in een gebied groter dan de individuele jachtvelden. Deze vergunningen hebben een beperkte geldigheidsduur en regelen aldus de periode waarin het wild mag worden bejaagd. (januari tot en met 15 maart voor de geiten; juni tot en met 15 september voor de bokken).

Dit systeem brengt belangrijke problemen op met betrekking tot de schadevergoedingsplicht. In de jachtwet 1954 ligt namelijk de verplichting verankerd van de jachthouder om de wildschade aan de landbouw, waaronder in dit verband ook de bosbouw valt, te voorkomen en opgetreden wildschade te vergoeden. Wanneer echter het algemeen belang zou vergen dat een bepaalde wildsoort in stand wordt gehouden, niet-tegenstaande het feit dat hij schade aanricht, dan kan de jager niet meer aansprakelijk worden gesteld voor deze schade, indien het afschot moet worden geweigerd om de wildstand te sparen. In zo'n geval is het de taak van het jachtfonds bij te dragen in de kosten van het voorkomen of vergoeden van de schade (art. 28). Blijkens de toelichting voor het rondschrijven van de toenmalige afdeling Wild- en Vogelschade en Jacht van het Ministerie van Landbouw waarin het nu geldende vergunningstelsel werd ingevoerd, zat hierbij de bedoeling voor, de instandhouding en opbouw van een goede reeënstand te verzekeren. Hieruit kan men concluderen dat de verantwoordelijkheid voor de wildstand bij de overheid ligt en de schadevergoeding ten laste van het jachtfonds dient te komen, indien ten minste de jachtgerechtigde het door de overheid hem toegewezen afschot heeft verwezenlijkt.

In de praktijk bestaat over de verplichting tot schadevergoeding veel onzekerheid. Uitlatingen van de zijde van land- en bosbouw, ook in de commissievergaderingen, doen blijken, dat daar het gevoelen overheerst dat de overheid verantwoordelijk is voor de reeënstand en dus ook via het Jachtfonds verplicht tot schadeloosstelling aan de grondgebruikers, indien ten minste niet is gebleken dat de jager duidelijk in gebreke is gebleven.

### HOOFDSTUK III: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

#### 1. *De taak der betrokken partijen*

Bij het beheer van de reeënjacht zijn drie partijen betrokken: de grondgebruiker, de jachtgerechtigde en de overheid.

In het algemeen moet gelden dat de reeënstand moet worden afge-

stemd op het grondgebruik. Dat betekent dat bij intensieve bodemcultures als tuinbouw en griendbedrijf geen reeën zijn te dulden. Bij de landbouw en bosbouw kan men een zekere stand tolereren, die echter op zijn beurt weer afhankelijk is van de biotoop en dus wisselend van gebied tot gebied. Het is de taak van de overheid er voor te zorgen dat het reewild in stand wordt gehouden zonder noemenswaardige schade voor de grondgebruiker. Daar de beoordeling van de schade een subjectieve kwestie is, ligt hier veel stof tot conflicten tussen de betrokkenen.

Het huidige jachtregiem zal goed kunnen functionneren als de drie betrokken partijen elkaar met begrip en goede wil tegemoet treden. Onwetendheid en enge visie hebben echter tot spanningen geleid en het overleg bemoeilijkt.

## 2. De taak van de overheid

Nu de overheid de zorg voor de instandhouding ter hand heeft genomen, heeft zij ook de grote verantwoordelijkheid voor de regeling van het aantal van het reewild. Er zal meer kennis moeten worden verkregen van de draagkracht van de biotoop, de aard en de omvang van de bodemcultuur in zijn betekenis voor het reewild. Op dit punt heeft de commissie ervaren dat weinig concrete gegevens beschikbaar zijn. Voortgaande studie en onderzoek in dezen is noodzakelijk. De geringe kennis omtrent de toelaatbare reeënstand is naar het oordeel van de commissie een belangrijke reden van de ontstane verwijdering tussen de drie betrokken partijen.

Bij de beoordeling van de aanvragen voor afschot zal rekening moeten worden gehouden met de kwetsbaarheid van het grondgebruik in de streek en met eventuele wijzigingen daarin.

Intensivering van de cultuur zal in vele gevallen invloed op het afschot moeten hebben. Het is onjuist dat die achterwege zou moeten blijven omdat het wildbeheer niet zou worden aangepast. De overheid zal er op hebben toe te zien dat de werkelijke wildstand de toelaatbare wildstand niet noemenswaard overtreft. Is dat wel het geval, dan zal de bestaande mogelijkheid moeten worden benut om het afschot door een lasthebber te laten uitvoeren. Uitstel is hierbij ongewenst, omdat de stand snel kan toenemen. Bij de uitvoering der afschotregeling moet zelfs de schijn van willekeur worden voorkomen. Overleg met en voorlichting van de jagers en grondgebruikers van een bepaald gebied zal tot het verlangde goede begrip kunnen bijdragen.

## 3. De taak van de jachtgerechtigden

Zoals in hoofdstuk II, 1, reeds is betoogd vergt een goede beoefening van de reeënjacht veel tijd en aandacht. Het is twijfelachtig of allen, die tot de reeënjacht zijn gerechtigd, zich dat voldoende bewust zijn. Weliswaar doet de vereniging „Het Reewild” veel aan voorlichting, maar het aantal nieuwe reeënjagers is groot. Mettertijd zal deze voorlichting ongetwijfeld verder doorwerken. Het blijft dan echter nog de vraag of alle betrokkenen, ook bij goede wil, voldoende tijd beschikbaar zullen kunnen stellen. Het zal bij de voorlichting over de juiste beoefening van de reeënjacht nodig zijn om, naast punten als evenwichtige geslachtsverhouding en selectief afschot, ook aandacht te besteden aan wat is opgemerkt over de leeftijdsverhoudingen en hun betekenis. Uitgaande van een zekere

maximale wildstand is het aantal jongere dieren bepalend voor de stand aan ouder wild. Vermindering van het aantal 1-jarige dieren vergroot dus het toelaatbare aantal volwassen stukken en daarmee de mogelijkheid goede exemplaren langer aan de voortplanting te laten deelnemen. Ook maakt dit mogelijk meer en ouder trofeeënwild te handhaven.

Het verdient dan ook aanbeveling, zoals de vereniging „Het Reewild” ook al bepleit, meer nadruk te leggen op het afschot van jonge dieren. Daarbij is het niet nodig overmatig kritisch te zijn bij de keuze, daar een bij vergissing afgeschoten goed exemplaar binnen een jaar kan worden vervangen door de beschikbaarheid van een groter aantal goede stamouders.

#### 4. *De taak van de grondgebruikers*

De landbouwer biedt tegen wil en dank het reewild alle gelegenheid tot weiden. Een taak in deze bestaat er voor hem niet. Anders is het in de bosbouw. Bosbouwtechnisch zal men op vele plaatsen meer dan tot dusverre met de reeënstand rekening moeten houden. Men zal dienen te bedenken dat een boscomplex goed bejaagbaar moet zijn. Ook zal men in zijn bedrijfsvoering bepaalde eigenschappen van het wild moeten verdisconteren. Tot op zekere hoogte laten deze eisen zich combineren en verenigen met een normaal bosbedrijf. De jager heeft behoefte aan open terreinen waarop het wild kan uittreden. Het wild wordt door dergelijke terreinen aangelokt, o.a. door de rijkere begroeiing met voedselplanten. In een groot boscomplex zijn dit meestal de verjongingsvlakten. Gevaarlijk in dit opzicht is het op kleine schaal inzetten van de verjonging in grotendeels gelijkjarige bossen. Het verdient aanbeveling de verjongingsvlakte te verdelen over een aantal niet te kleine percelen (0,5—2,5 ha). Proefnemingen met nieuwe soorten zal men moeten beveiligen, daar deze een grote aantrekkingskracht op het wild uitoefenen. Wanneer men echter een nieuwe soort op praktijkschaal wil gaan gebruiken, dan betekent dit een plaatselijke verandering van de aard van de boscultuur, die een tijdelijke verlaging van de wildstand verlangt en wettigt, tenzij de jachthouder bereid wordt gevonden deze culturen doeltreffend te laten omrasteren of op andere wijze te beveiligen. De ervaring leert echter dat het haast ondoenlijk is een cultuur afdoende tegen reewild te omrasteren én goed omrasterd te houden.

#### 5. *Schadevergoeding*

Gezien de verantwoordelijkheid die de overheid op zich heeft genomen met betrekking tot de aantalsregeling van het reewild en de belangstelling die van de zijde van het publiek wordt getoond in de bescherming er van, is de commissie van oordeel dat de kosten van het voorkomen en vergoeden van reeënschade in die gevallen, waarin de jager niet duidelijk in gebreke is gebleven, door de overheid moeten worden gedragen. Onder het huidige stelsel zouden zij ten laste van het jachtfonds komen. In verband met het belang dat door natuurbescherming en recreatie aan de reeënstand wordt gehecht, zou de commissie het denkbeeld willen opperen, dat het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen naast het Ministerie van Landbouw en de jagers aan het jachtfonds bijdraagt.

### 6. Voorlichting en Onderzoek

De genoemde wensen vergen, willen zij niet tot nieuwe onenigheden aanleiding geven, van alle betrokken partijen een goed inzicht in de desbetreffende stof. Van overheid en jagers mag worden gevraagd, dat zij begrip tonen voor de vraagstukken, die een reeënstand voor de land- en bosbouw met zich kan brengen en van de schaden die daarmee voor de grondgebruikers kunnen zijn gemoeid. Van de land- en bosbouwers moet worden gevraagd dat zij zich vertrouwd zullen maken met de beginselen van een verantwoord wildbeheer en met de problemen, die hieraan zijn verbonden. Het moet als een gebrek worden beschouwd dat dit vak in de bosbouwstudie en de rentmeestersopleiding zo'n ondergeschikte plaats inneemt. Aan jagerszijde ligt hier een belangrijke voorlichtende taak voor de jagersorganisaties, in het bijzonder voor de vereniging „Het Reewild“.

De verspreiding van nieuwe wetenschappelijke inzichten op het gebied van de jacht is een taak voor alle betrokken instanties en organisaties. Uitbreiding van het onderzoek in deze is zeer aan te bevelen. De commissie raadt aan om meer dan tot dusverre de publikatie van resultaten van deze onderzoekingen te richten op de land- en bosbouwwereld. Ook zullen de redacties van tijdschriften op land- en bosbouwgebied deze zaken vaker onder de aandacht van hun lezers kunnen brengen in de vorm van referaten of besprekingen.

Namens de Commissie tot Bestudering van het Wildvraagstuk,

w.g.

mr H. L. s'Jacob, voorzitter. —

w.g.

ir J. J. Westra, secretaris. —

---

#### Literatuur:

- Burckhardt, D.: Zoologischer Naturschutz in der Schweiz. Schweiz. Z. f. Fw. 108 (7/8) 1957 (421—435).  
 Eiberle, K.: Über den Zusammenhang von Wildbestandesdichte, Abschuss und Geschlechtsverhältnis beim Rehwild. Schweiz. Z. f. Fw. 108 (7/8) 1957 (457—465).  
 Gruschwitz, U.: Waldwirtschaft und Jagd. Allgemeine Forstzeitschrift 13 (20) 1958 (277—283).  
 Thate, J. O.: Het Reewild. Thieme, Zutten, 1955.